

УДК: 130.2

Ганна КОРЖ

ПІД ЗНАКОМ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ. ЗОРЯНИЙ ЧАС УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Здійснюється огляд роботи конференції «Демократія. Альтруїзм. Освіта», що відбулась в рамках циклу щорічних всеукраїнських науково-практичних конференцій «Під знаком Григорія Сковороди. Зоряний час української культури» для науковців та студентів-педагогів у Харківському національному педагогічному університеті ім. Г.С. Сковороди 1-3 грудня 2016 р.

Ключові слова: Григорій Сковорода, демократія, альтруїзм, освіта, Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди.

Філософська, літературна і педагогічна спадщина Г. С. Сковороди є невичерпним джерелом духовного оновлення українського суспільства. Ідеї цього видатного мислителя відкривають нові горизонти самоствердження української нації, її самореалізації в європейському просторі. Під цим гаслом на базі Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди запроваджено проведення циклу щорічних всеукраїнських науково-практичних конференцій до ювілейного 2022 р, коли увесь світ відзначатиме 300-річчя з дня народження цього видатного мислителя. 1-3 грудня 2016 р. під тематичною рубрикою «Демократія. Альтруїзм. Освіта» відбулась друга конференція з цього циклу.

Філософські ідеї та соціальні й педагогічні орієнтири Г.С. Сковороди у соціокультурних і політичних контекстах сьогодення мають силу ініціативи, надаючи імпульси та натхнення духовному оновленню українського суспільства. Суворі реалії національного самоствердження України в умовах гібридної війни, різного виду виклики в усіх сферах суспільного життя висувують на передній план питання про те, якою має бути демократія і людина у транзитивних суспільствах з підвищеною динамікою оновлення, як відчувають себе і на що здатні українці задля втілення своєї мрії про повернення в Європу. Українська версія ідеї Європи нерозривно пов'язана з філософією свободи і гідності Г.С. Сковороди, яка містить у собі ідеї протодемократії, морально-етичне та соціально-філософське обґрунтування міжлюдської солідарності та альтруїстичних практик, які поширюються у волонтерському русі.

У дискурсивне поле сквородинівської традиції з бажанням обговорити актуальні наукові, освітні, соціальні проблеми у перспективі майбутнього залучилися представники академічної спільноти й студентства ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, інших вищих навчальних закладів Харкова, Національного літературно-меморіального музею Г.С.Сковороди, Ізраїльського культурного центру в м. Харкові, Інституту філософії НАН України, Інституту вищої освіти НАПН України, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова); науковці з Харкова, Києва, Дніпропетровська, Тбілісі, Гданська, України, Грузії, Польщі, Ізраїлю.

Основна мета конференції – обговорити актуальні наукові та освітні проблеми у контексті філософії свободи і гідності Г.С. Сковороди та відкрити для майбутніх вчителів і молодих науковців можливості для професійної самореалізації та розуміння своєї ролі в розвитку держави.

Вибір теми конференції був обумовлений кількома причинами. По-перше, необхідність піднесення світоглядної ролі культури в реалізації освітніх реформ, утвердження в суспільній свідомості ідеалів **миру, солідарності, демократичних цінностей** змушує активізувати духовно-моральні ресурси історичної пам'яті, виявити можливості, які криються у національній традиції, зокрема, у філософсько-педагогічних ідеях Г.С. Сковороди, центральними з яких є ідеї свободи і гідності. По-друге, в радикальних трансформаціях соціуму пошук механізмів забезпечення міжпоколінного зв'язку, міжпоколінної справедливості та історичності національної культури (її самозбереження й саморозвиток) в органічному поєднанні традиції і новаторства змушує звертатися до нових форм освітньої та наукової комунікації.

Конференція складалася з двох блоків: академічного та науково-освітнього. Такий формат дозволив актуалізувати як інтелектуальний, так світоглядний потенціал спадщини видатного мислителя. В рамках першого блоку відбулось пленарне засідання, робота першої секції («Філософія Г.С. Сковороди і актуальні проблеми сучасності»), другої секції («Альтруїзм у соціальній політиці та у ініціативах громадянського суспільства») та круглого столу молодих науковців. У рамках другого науково-освітнього блоку студенти мали змогу виступити з повідомленнями, презентаціями, обмінятися думками, подискутувати **на тему студентських ініціатив**, поспілкуватися із учасниками конференції, серед яких були відомі українські та іноземні науковці.

Жива присутність сквородинівської традиції, яка об'єднує освітню спільноту, була відчутна вже при відкритті конференції біля пам'ятнику Вчителю та покладанні квітів до пам'ятника великого філософа.

У вітальному слові до учасників конференції ректор університету, академік НАПН України І.Ф. Прокопенко акцентував світове значення

філософських ідей українського любомудра, назвав Г.С. Сковороду найвеличнішим із землян. У доповіді «Духовний заповіт Г. Сковороди, або як українцям навчитись бути щасливими» ректор окремо звернувся до студентів: сковородинівець вже за своїм призначенням має бути просвітником, Вчителем у високому значенні цього слова. За роки 213-літнього існування ХНПУ ім. Г.С. Сковороди не змінював свого науково-педагогічного профілю і культурно-просвітницької спрямованості. Для тисяч випускників-сковородинівців (відомих вчених й педагогів, митців, спортсменів, політичних і державних діячів) університет став місцем професійного зростання. Вихованці сковородинівського університету працюють у кожній школі Харківщини, у кожному регіоні України, у ближньому та далекому зарубіжжі. Освітні заклади, особливо педагогічні університети виконують місію продовження і розвою сковородинівської традиції.

На дидактичне та наукове самовизначення філософії під впливом євроінтеграційних імперативів звернула увагу завідувач кафедри філософії ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, член-кореспондент НАПН України М.Д. Култаєва. У виступі було зазначено, що філософії у розвинених суспільствах ніколи не буває забагато, адже завжди існує підвищений попит на світоглядні орієнтири, методологічні програми, життєві та суспільні стратегії, ідеали. Кожний шкільний вчитель має бути не тільки практичним, а й теоретичним філософом, вміти будувати теоретичні дидактичні конструкти, здійснювати експертну оцінку освітніх і виховних стратегій, мати свободу для власних наукових пошуків у реалізації їх у навчанні. Крім питання, як підготувати такого вчителя, виникає ще й інше: що може стояти на перешкоді філософізації навчального процесу в його широкому розумінні.

Відомий сковородинознавець професор Л.В. Ушкалов у доповіді «Г. Сковорода у контекстах сьогодення» назвав філософа «небесним патроном» нашого навчального закладу, и звернувшись до викарбуваних на стіні університету слів мислителя «Ми створимо краще світло. Сотворимо день веселіший», підкреслив їх консолідуючу силу. **Професор** висловив впевненість, що люди, які читають ці слова, ясна річ, добре розуміють їхню головну інтенцію. Її можна сформулювати приблизно так: філософ був упевнений, що спільними зусиллями нам вдасться змінити світ на краще. Це – поза всяким сумнівом.

Теоретико-методологічні ідеї, окреслені М. Д. Култаєвою, одержали подальший розвиток і конкретизацію у доповіді І.В. Степаненко «Функціональний потенціал філософії в контексті гуманізації вищої освіти: проблеми актуалізації і реалізації на прикладі гуманістичних настанов філософії Г.С. Сковороди». Присутні погодилися з думкою науковця, що філософія Г. С. Сковороди відкриває нам глибинні підстави того, що

є у серці нашої культури. Людність не є даром, а тим, за що ми маємо постійно боротися. Обговорення питання значення і ролі сквородинівської традиції в організації і структуруванні університетського життя продовжили на секційному засіданні.

О.Є. Гомілко у доповіді «Філософія серця Г. Сковороди як раціональна практика самореалізації людини» акцентувала зв'язок соціально-політичних орієнтирів Г.С. Сковороди з філософією Арістотеля. Жваве сприйняття аудиторії викликала думка, що Г.С. Сковорода - це більше український Арістотель, а не Сократ. Обґрунтовуючи цю думку, філософ зазначила, що великий Стагірит був переконаний, що для досягнення щастя людина, окрім матеріальних умов, потребує якісної (говорячи сучасною мовою) освіти. На відміну від Платона, він вважав, що освіта має на меті не лише передати теоретичні знання, але й сформувати правильні (корисні для життя) звички. Важливо, що ключове завдання освіти Арістотель вбачав у вихованні гідного громадянина, котрий був би спроможним ухвалювати правильні рішення. Останнє, на його переконання, під силу такому індивіду, котрий здатен дбати не лише про себе, але й про інших. А тому гідному громадянину потрібні не лише істинні знання, але й правильні форми поведінки. Повернення Арістотеля має навчити українців ефективно користуватися розумом – із тим, аби правильно діяти задля досягнення щасливого життя.

Л. С. Горбунова, розкриваючи світоглядно-виховний потенціал філософії Г.С. Сковороди у контексті концепції транскультурності, наголосила, що вільний інтелектуал Сковорода поєднує у собі різні світи (транскультурний, трансверсальний, секулярний, постсекулярний) та різні часи.

Після закінчення пленарного та секційного засідань учасників конференції гостинно запросили на театралізовану виставу - музично-поетичну композицію за мотивами драми Івана Перепеляка «Григорій Сковорода», в якій взяли участь студенти та викладачі нашого університету.

В рамках конференції та до дня народження видатного українського філософа Г.С.Сковороди був оголошений конкурс студентських робіт. Була запропонована різноманітна тематика: світоглядні настанови філософії Г.С.Сковороди у контекстах сучасності, сквородинівська традиція і сучасні освітні та виховні практики, сквородинівська традиція в українській духовній культурі, літературна творчість Г.Сковороди в українській та світовій гуманістиці; християнська етика та її постсекулярні інтерпретації: креативні імпульси Г. Сковороди.

Завдання щодо організації студентського блоку конференції було спрямоване на активізацію зацікавленості майбутніх вчителів в дослідженні актуальних філософсько-світоглядних смислів і цінностей традиції, створення творчого середовища, сприятливого для розвитку здат-

ності філософствувати. Кожен учасник мав змогу проявити своє бачення думки Г.Сковороди та самостійно обрати стиль викладу. Зауважу, в нашому університеті освітні програми підготовки педагогів приділяють пильну увагу вивченню сквородинівської спадщини, для поглиблення знань і розвитку мовно-культурних компетентностей у навчальному процесі (загальногуманітарному, професійному та практичному навчанні) майбутні вчителі звертаються до творів філософа. Присутні на конференції науковці відмітили компетентності студентів у сфері сприйняття та інтерпретації текстів, їх здатність філософствувати.

Виказали бажання прийняти участь у конференції та подали свої творчі доробки студенти різних спеціальностей: історики, правознавці, філологи, фізики, біологи, психологи, соціологи. Був ряд тем, спільних для всіх студентів, зокрема питання моралі, справедливості, солідарності, християнської етики та її постсекулярних інтерпретацій, альтруїзму, волонтерських практик. Але центральною темою залишалась ідея свободи і гідності Г.С. Сковороди у її різних інтерпретаціях.

Назва третьої секції «Г.С.Сковорода у студентській поезії та прозі» відповідала стильовій різноманітності (науковий, публіцистичний, художній стилі) поданих на конкурс студентських робіт. На наш погляд, подібний стиль дозволив краще репрезентувати філософську, гуманістичну та соціально-політичну думку українського просвітника, посилити смислотворче значення спадщини Г. С. Сковороди для світогляду та ціннісних орієнтацій молоді. Показово, що при підготовці до презентації своїх розвідок студенти звертали увагу на актуальність питань та привабливу форму виступів.

У наукових студіях майбутні педагоги продемонстрували вміння аналізу та інтерпретації теоретичних розвідок Г.С. Сковороди, здатність виокремлювати та аналізувати методологічні аспекти вивчення традиції, показали обізнаність з актуальних філософсько-педагогічних проблем, як-от: мистецтво жити (А. Ходар «Люди в житті своїм працюють, метушаться, щось від когось утаюють, а нащо - багато хто й сам не тямить»: Сковорода про мистецтво жити), педагогіка миру (С. Зайцева «Засудження ідеї насилля у філософії Сковороди («О мире! Мир бессовестный! Надежда твоя в царях! Мниш, что сей брег безнаветный! Вихрь развеет сей прах...»)). Цікаво, що деякі сміливці спробували довести актуальність вивчення життєтворчості Григорія Савича, зокрема досвіду спостереження, для розвитку методології сучасної науки (О. Божко «Використання ідей Г.С. Сковороди у сучасній психології»). Звертаючись до проблем педагогічної дидактики К. Храппивець (доповідь «... найкраща помилка та, яку допускають при навчанні»: mistake без страху помилки) використала дані соціологічного опитування, що проводила

під час педагогічної практики у школі на малій батьківщині. Зацікавленість студентської аудиторії на круглому столі молодих науковців викликала доповідь «Філософія Г.С.Сковороди для дітей» (І. Небітова). Автор зосередила увагу на формах популяризації духовно - моральних ідей Г. С. Сковороди на рівнях дошкільної та початкової шкільної освіти. Студенти-соціологи пов'язали сквородинівську ідею «сродної праці» з ідеєю символічного капіталу, побачив в ній активний ресурс для обґрунтування змісту діяльності громадських дитячих та молодіжних об'єднань, волонтерського руху.

У моральних настановах мислителя студенти акцентували ідеї християнської етики як етики відповідальності, справедливості, патріотизму. Майбутні вчителі не могли оминати болючої теми війни з Росією (А. Олейник «Немає нічого небезпечнішого за підступного ворога, але немає нічого отруйнішого від удаваного друга»: чи можливий мир з Росією?»). До питання ціннісного характеру ментальних символів звернувся філолог Верман Максим «Не досить, щоб сяяло світло денного сонця, коли світло голови твоєї затьмарене»: *Compro sui* (у повній свідомості) українця. Майбутні вчителі початкових класів вказали на укорінені у сквородинівській традиції образів поля, зернятко, степу, солов'я, що на їх думку слугують оберегами найглибінніших смислів української етнічності. Ідеї самоменеджменту студенти описали через оптику порівняння ідей В. Франкла та Г. Сковороди (О. Александрова Олена «Бери вершину і матимеш середину»: Григорій Сковорода й Віктор Франкл (промова перед американськими студентами 1972 року) про ціль у житті людини).

Мова текстів студентів відрізнялася поетичністю та метафоричністю. Вже на засіданні студентської секції пролунала думка, що на поетичну творчість надихнули, з одного боку, твори Григорія Савича, а з іншого - ключове словосполучення у назві конференції «під знаком Сковороди» та образ зоряного часу української культури як символу свободи.

В нашому університеті навчається багато студентів з Луганської, Донецької та інших областей Сходу України. Студентка факультету дошкільної освіти Г. Джетимова, яка родом з пмт Мангуш (Донецька область), на засіданні секції презентувала портрет та авторський вірш.

Скажи, земляче, як нам зараз жити?
Як подолати біди, що навкруг,
Ще скільки безневинних буде вбито?
Чому моя земля стражда від мук?
Твої слова – немов бальзам на душу,
Твоя порада – мудра і проста.
І запитать тебе про це я мушу,
Бо ти ж філософ, що живе в віках.

Прийди. Порадь. З далекої дороги
Присядь і поглядом до нас звернись.
Крізь призму часу, болі і тривоги
Своїм нащадкам щиро посміхнись.

Студенти-історики, звертаючись до історичної компаративістики, за допомогою настанов мислителя намагалися побачити взаємозв'язок історії та екзистенції, знайти відповідь на хвилюючі питання нашого історичного часу: сквородинівське передбачення буремних часів в Україні, Григорій Сковорода про нігілізм нашого часу, чи можливий безвідповідальний інфантилізм після Майдану? Студенти-правознавці акцентували у філософії Г.С. Сковороди виховний потенціал ідей протодемократії, норм співіснування, поваги до прав і гідності людини. Етично-правове витлумачення ідеї свободи і гідності у студентів-сквородинівців можна було побачити в таких концептах: «як подолати корупцію в Україні», «ідея морально-правового порядку у філософії Г.Сковороди», «чиста та «сродна» праця як ліки від насильства», «ідея справедливості у Григорія Сковороди і Джона Роулза» та інші.

На секційному засіданні майбутні педагоги підняли питання недостатньої уваги до викладання філософії в школі. Вони висловили припущення, що перше знайомство з постатями національної культури відбувається у шкільному віці. На жаль, на уроках літератури мало звертають увагу на філософські смисли, найчастіше вивчення предмета зводиться до знання змісту твору, а на обговорення дискусійних світоглядних питань не залишається часу. Введення в шкільну програму філософії допомогло б дітям та молоді краще розуміти себе і свою національну культуру, формувати філософські компетентності, зокрема, культуру вдумливого читання філософських творів.

Обраний формат конференції отримав позитивний відгук присутніх. На секційному засіданні та круглому столі майбутні вчителі та аспіранти мали змогу у світлі настанов та орієнтаційних пропозицій видатного українського мислителя, критично аналізуючи власні переконання й стереотипи, обговорити хвилюючі світоглядні та професійні питання, продемонструвати навички у сфері аргументації та суджень, вдосконалювати риторичну майстерність.

Проведення щорічної конференції показало актуальність культурно-освітніх ідей Г.С. Сковороди та можливості використання творчого доробку філософа і педагога для духовного оновлення України та модернізації освіти. Урізноманітнення форм популяризації філософської, літературної і педагогічної спадщини Г.С. Сковороди сприяє піднесенню рівня філософської культури майбутніх вчителів. Подібні конференції,

які поєднують у спільному комунікативному просторі досвідчених науковців, науковців-початківців, майбутніх педагогів мають стати осередками справедливих спільнот з постконвенційною мораллю, а філософія свободи і гідності Г.С. Сковороди має посісти належне і гідне місце в структурі педагогічної університетської освіти.

Підбиваючи підсумки конференції, М.Д. Култаєва запросила всіх бажаючих долучитися до продовження тематичних ліній актуалізованої тематики та взяти участь у наступних сквородинівських конференціях. III Міжнародна науково-практична конференція «Під знаком Григорія Сковороди. Зоряний час української культури» передбачає тематичну підрубрику «Освіта у констеляціях постсучасності».

Анна Корж. Под знаком Григория Сковороды. Звездный час украинской культуры

Рассматривается работа конференции «Демократия. Альтруизм. Образование», которая прошла в рамках цикла ежегодных Всеукраинских научно-практических конференций «Под знаком Григория Сковороды. Звездный час украинской культуры» для ученых и студентов-педагогов в Харьковском национальном педагогическом университете им. Г. С. Сковороды 1-3 декабря 2016 г.

Ключевые слова: *Григорий Сковорода, демократия, альтруизм, образование, Харьковский национальный педагогический университет им. Г.С.Сковороды.*

Hanna Korzh. Under the Sign of Gregory Skovoroda. The Star Time of Ukrainian Culture

An overview of the conference «Democracy. Altruism. Education», which took place within the cycle of annual All-Ukrainian scientific and practical conferences “Under the Sign of Gregory Skovoroda. The Star Time of Ukrainian Culture “for scientists and students in the area of education at H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University on 1-3 December 2016.

Keywords: *Gregory Skovoroda, democracy, altruism, education, Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.*

Ганна Корж, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди.
E-mail: shepitko@hotmail.com

Hanna Korzh, Ph.D., Associate Professor of department of philosophy at H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Ukraine, Kharkiv).
E-mail: shepitko@hotmail.com